

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

***Ролята на свободното движение на хора
за създаването на модели на европейска идентичност***
на **Стела Пламенова Конакчиева,**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в
професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02
Политология (Европеистика - Политологични изследвания на ЕС –
Европейска идентичност), в рамките на договор за докторантура под
двойно научно ръководство с университета Лиеж - Белгия

от доц. д-р Ивелина Иванова (ИИОЗ-БАН)

С оглед на предоставените съпътстващи документи, представеният дисертационен труд на Стела Пламенова Конакчиева отговаря на формалните изисквания на закона и другите нормативни документи, уреждащи придобиването на образователната и научна степен доктор. Биографичната справка свидетелства за упорство и постоянство в развитието на дългогодишен изследователски интерес към европейската интеграция, засвидетелстван още в бакалавърската степен на докторанта, развил се в интерес към проблемите на европейската идентичност по време на магистратурата и продължен по време на нейната докторантура. Съгласно приложената автобиография Стела Пламенова Конакчиева е бил зачислена като редовен докторант във Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ от 2014 г.

Дисертационният труд на Стела Пламенова Конакчиева *Ролята на свободното движение на хора за създаването на модели на европейска идентичност*, представен за придобиване на образователната и научна степен „доктор”, е с обем от 220 страници, включително библиографията и съдържанието. Ако бъде изчислен по БДС текстът би съответствал на приблизително 232 страници. Основният текст, без съдържанието, признателността, библиографията и приложенията, е с обем 149 страници (приблизително 157 страници по БДС). Трудът се състои от титулна страница, съдържание, благодарности, четири глави, заключение, библиография и три приложения. Библиографията включва 106

заглавия на книжни и електронни публикации на български, английски и френски език; от тях 3 на кирилица и 103 на латиница; 47 от заглавията са издания от и след 2000 г. Библиографията е релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово и информационно отношение.

Дисертационният труд на Стела Конакчиева изследва отношението между идентичност и свободно движение на хора в рамките на Европейския съюз.

Идентичността е схваната като съчетание от човешка природа, личностни черти, идентификации със социални роли или категории и политическа идентичност. Политическата идентичност, върху която всъщност е фокусирано изследването, е формирана от идентификацията от една страна с политическа и от друга – с културна общност (основана например върху общи ценности, религия, произход, език).

Европейската идентичност е мислена като политическа идентичност, отличаваща се от националната идентичност по своята абстрактност, детериториализираност, хетерогенност и количествена природа. Тя е абстрактна, тъй като се основава върху идентифициране с права, произтичащи от членството в една общност, организирана от институции, които често са възприемани от респондентите като непонятни и далечни (с. 71). Всъщност абстрактността на европейската идентичност би могла да бъде добре илюстрирана с това, че за един от респондентите нейн основен символ се е оказала общата европейска валута (с. 67). Европейската идентичност е детериториализирана, доколкото респондентите възприемат предимно в национални или локални рамки културните или социалните отношения в териториите, в които преминава животът им. Европейската идентичност е хетерогенна, защото е пресечена от нередуцируеми различия, например между западноевропейци и източноевропейци, легално мигриращи и нелегални емигранти, християни и мюсюлмани, радващи се на социални права и злоупотребяващи с тях. Накрая, европейската идентичност има количествена природа, защото представлява „все по-тесен съюз между народите на Европа“ и следователно за разлика от националната или социалната идентичност се характеризира с *нарастване*, с *повече* или *все повече*, което – макар да не прилича на дискретните количества, които могат да бъдат измервани и пресмятани – все пак представлява едно интензивно количество (впрочем специфичността на тази черта на европейската идентичност би могла да бъде илюстрирана, ако опитахме да я преработим в модел на една национална идентичност, например като твърдим, че българската идентичност се състои във все по-тесен съюз между гражданите на България).

Абстрактността, детериториализираността, хетерогенността, количествеността на европейската идентичност затрудняват нейното изследване, излагайки го на риска да се окаже лишено от социална конкретност или да бъде принудено да я открива във фрази като

„Гражданин на Европейския съюз? Не, това е такова клише.“ (с. 70). Стела Конакчиева е опитала да се справи с тези предизвикателства, като реконструира въз основа на актуални правни документи и научни дискусии една нормативна концепция за европейската идентичност – споменатото вече схващане за все по-тесен съюз между европейските граждани - като провери емпиричната обосновааност на тази нормативна концепция и като опише алтернативни концепции.

Емпиричната обосновааност на нормативната концепция за европейската идентичност е проверена чрез качествено изследване, опиращо се в значителна степен на методите на обосновааната теория. Изследователските данни се състоят в 20 полу-структурирани интервюта с български граждани, работещи поне от година в големи белгийски градове, подбрани без претенция за статистическа представителност. Но за да може да напасне своята всъщност твърде абстрактна нормативна дефиниция на европейската идентичност към казаното от респондентите, изследването трябва да я конкретизира. Стела Конакчиева постига това като редуцира все по-тесния съюз между европейските граждани до сноп от пазарни, политически, култури и юридически типове връзки. Анализът на данните се състои в разпознаването на тези типове връзки в казаното от респондентите. Въз основа на това са направени наблюдения над честотата и съдържанието им в интервютата, които са обобщени в 8 групи. Този анализ отвежда Стела Конакчиева до следните заключения:

1. Респондентите се идентифицират с Европейския съюз като политическа общност, доколкото са носители на права, централно място сред които заема правото на свободно движение.
2. Респондентите се идентифицират с Европейския съюз като културна общност, доколкото той е противопоставен на други, възприемани като враждебни и чужди, преди всичко на мюсюлманите.
3. Но тези идентификации са отслабени от различията, фрагментиращи Европейския съюз: самоидентифицирането на респондентите като носители на права е подкопано от отчетливото усещане за икономическото им неравноправие или за относителната им лишеност от социални права (с. 82), самоидентифицирането им като християни е отслабено от абстрактността на християнските ценности, прокламирани от едно атеистично мнозинство (с. 66), от културната фрагментираност на Европа и от сложната хореография от външни и вътрешни други, на които тя се противопоставя (с. 124-128).
4. Независимо от подкопаването на европейската идентичност обаче, нейният нормативен модел все пак може да бъде смятан за емпирично обосноваан, доколкото мярката за неговото реализиране на практика е нарастващото усещане за социално-

икономическа солидарност, което изследването потвърждава.

5. На тази основа изследването изгражда един футуристичен или утопичен модел на европейска идентичност, обозначен с метафората the European melting pot, който предвижда развитието на общ европейски начин на живот, обща менталност, изравнен начин на живот, споделяни от една европейска средна класа, характеризираща се с ширококроеност, толерантност и владеене на няколко чужди езика.
6. Въпреки това европейската идентичност не е свободна от предизвикателства. Изследването откроява сред тях справянето с кризи, преди всичко с финансовата криза, доколкото тя засяга общата европейска валута, и кризата в сферата на сигурността.

Независимо от емпиричното му уплътняване обаче, нормативният модел на европейската идентичност не е в състояние да обхване много от казаното от респондентите. Всъщност както изглежда, той се опира преди всичко на интервю №8 (с. 92, 112-113, автореферат, с. 23). Поради това, с цел да бъдат представени адекватно събраните данни, изследването представя още четири модела, на европейски конституционен патриотизъм, на консервативна идентичност, основана върху общи традиции и ценности, на космополитна идентичност, основана върху общи ценности, независими от националните различия, на двупластова идентичност, изградена чрез вертикално наслагване или хоризонтално съполагане на европейската и националната идентичност.

Във връзка с описаните резултати от изследването възникват поне следните въпроси:

1. Може ли да се твърди, че миграцията в рамките на Европейския съюз създава политическите, културните, пазарните и юридическите типове връзки, от които е изтъкана европейската идентичност? В крайна сметка дори изследването на Ейдриън Фавел и Еторе Речи, на което се опира проведеното проучване, предполага по-скоро, че миграцията засилва тези връзки, или че създава подходяща среда за усилването им. С оглед на това не е ли по-убедително да се предположи, че свободното движение на хора има не толкова формираща, колкото трансформираща роля по отношение на европейската идентичност?
2. Какво е отношението между нормативния модел на европейската идентичност и описаните алтернативни модели? Дали те се конкурират помежду си, дали са в конфликт или се допълват взаимно? Дали се характеризират с еднаква плътност или някои от тях са застъпени сравнително по-слабо в събраните данни, особено като се има предвид, че космополитният и консервативният модел са по същество нормативни?
3. Критериите на подбор на респондентите изключват от полето на видимост на

изследването българските мигранти, които работят сезонно, не работят легално, или остават безработни. В резултат на това анализът нереклексивно възприема и придава нормативен статут на специфичната перспектива на една всъщност ограничена социална група – на високо образованите, успешно реализирали се мигранти, които говорят поне няколко европейски езика. Оттук става необясним една важна черта на европейската идентичност, която всъщност изследването регистрира – социалните, икономическите и юридическите неравенства, отварящи дълбоки разриви под повърхността на равноправието на европейските граждани, обобщени в наблюдението, че един българин може да се чувства европеец само извън България (автореферат, с. 19).

Наред с това си струва да се отбележат два методологически проблеми. Първо, макар представянето на проблема за европейската идентичност в първа глава на дисертацията да е добре информирано, някои от резюмираните теории не са използвани в достатъчна степен, макар да позволяват да бъдат проблематизирани и изяснени някои от резултатите на изследването. Тук имам предвид особено схващането за другостта на Джерард Деланти, което би могло да изясни както зависимостта на културния компонент на европейската идентичност от противопоставянето на изключени други, така и всъщност неизпълнената на този етап задача, която си поставя изследването – да изясни стереотипизирането на миграцията Изток-Запад. На второ място, би било добре при кодирането на проведените интервюта да се отчита честотата и плътността на кодовете, а въз основа на тях да бъдат изградени достатъчно кохерентни обосновани теории. Това би дало възможност интерпретацията да се опре значително по-плътно и по-надеждно на събраните данни.

Дисертационният труд е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът е с обем от 42 страници, следващи структурата на дисертационния труд и резюмиращи коректно съдържанието му. Приносните моменти в дисертационния труд, разделени в три групи – приноси в научно-теоретичен, методически и научно-приложен план са представени коректно.

Стела Конакчиева има две публикации по темата на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с автора на дисертацията.

В заключение като имам предвид приносите на дисертационния труд, извършената теоретична и аналитична работа и всеотдайността на автора в проучването на проблема за европейската идентичност, смятам че дисертационният труд на Стела Конакчиева, *Ролята на свободното движение на хора за създаването на модели на европейска идентичност* отговаря на изискванията за придобиването на образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 3.3 Политически науки, шифър 05.11.02 Политология

(Европеистика – Политологични изследвания на ЕС – Европейска идентичност). Предлагам на членовете на уважаемото научно жури да присъди на Стела Пламенова Конакчиева образователната и научна степен „доктор“.

Подпис:

(доц. д-р Ивелина Иванова, ИИОЗ-БАН)

София, 29 май 2017 г.